

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Шистко Анни Олексіївни

**«Основи мовленнєвої компресії в слов'янському та германському
лінгвальному просторі»,**

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 035 «Філологія»

Дисертаційне дослідження Анни Олексіївни Шистко присвячене комплексному вивченню явища мовленнєвої компресії в українській, англійській та німецькій мовах із позицій сучасної теорії номінації. У роботі здійснено аналіз процесів універбації, абревіації та еліпсису як різновидів компресивної номінації, запропоновано їхнє структурне та ономасіологічне моделювання, а також розглянуто особливості функціонування компресивних одиниць у слов'янському та германському лінгвальному просторі.

Актуальність теми дослідження. Проблематика мовної економії та компресії належить до тих напрямів сучасної лінгвістики, що активно розвиваються у зв'язку зі стрімкими змінами комунікативного простору, цифровізацією суспільства та інтенсифікацією міжмовної взаємодії. Зростання ролі електронної комунікації, масове поширення скорочених мовних форм, розвиток соціальних мереж та інших цифрових платформ актуалізують необхідність комплексного вивчення механізмів мовленнєвої компресії як одного з найпродуктивніших способів оптимізації мовної діяльності.

Більше того, актуальність дисертаційного дослідження визначається також внутрішньою логікою розвитку сучасної ономасіології та теорії номінації. Авторка справедливо виходить із того, що значна кількість компресивних одиниць, які активно функціонують у сучасних мовах, потребує системного опису, визначення їхнього номінативного статусу, принципів структурної організації та моделей функціонування. Водночас особливого значення набуває зіставне дослідження таких процесів у мовах різних

типологічних груп, що дозволяє встановити універсальні та специфічні закономірності розвитку компресивної номінації.

Метою дисертаційного дослідження є комплексне вивчення основ мовленнєвої компресії в українському та германському лінгвальному просторі, визначення закономірностей функціонування компресивних номінативних одиниць, а також розроблення теоретичної моделі компресії в межах сучасної теорії номінації. Для досягнення поставленої мети авторкою сформульовано комплекс взаємопов'язаних завдань, які послідовно й загалом успішно реалізовано в дисертаційній роботі.

Об'єктом дослідження визначено процеси мовленнєвої компресії в українській, англійській та німецькій мовах, а предметом – структурні, семантичні, ономасіологічні та функціональні особливості компресивних номінативних одиниць, представлених процесами аббревіації, універбації та еліпсису.

Теоретико-методологічна база дослідження є достатньо широкою та охоплює праці українських і зарубіжних учених із загального мовознавства, ономасіології, теорії номінації, лексикології, словотвору та зіставної лінгвістики. Для реалізації поставлених завдань авторка застосовує комплекс загальнонаукових і спеціальних лінгвістичних методів, що відповідають меті, предмету та логіці дослідження.

Наукова новизна дисертації полягає у запропонованому авторкою комплексному підході до дослідження мовленнєвої компресії як універсального номінативного процесу в українському та германському лінгвальному просторі. У роботі здійснено структурно-ономасіологічне моделювання процесів компресії, обґрунтовано використання поняття номен як інваріантної номінативної одиниці, визначено особливості функціонування аббревіації, універбації та еліпсису в українській, англійській й німецькій мовах, а також запропоновано класифікацію моделей компресивної номінації.

Безперечний науковий інтерес становлять результати зіставного аналізу компресивних процесів у мовах різних типологічних груп, що дозволили

авторці виявити як універсальні закономірності мовленнєвої компресії, так і мовноспецифічні особливості реалізації окремих моделей. Важливими є також запропоновані підходи до пояснення механізмів формування компресивних номінативних одиниць та їх системного опису в межах сучасної теорії номінації.

Теоретичну цінність роботи становлять узагальнення щодо природи мовленнєвої компресії, розвитку поняттєво-категоріального апарату теорії номінації та уточнення принципів класифікації компресивних мовних одиниць. Дисертантка обґрунтовує системний характер процесів компресії, пропонує їх структурне моделювання та демонструє взаємозв'язок лексичних і синтаксичних механізмів мовної економії.

Практичне значення дисертації полягає у можливості використання її результатів у курсах загального мовознавства, лексикології, ономасіології, словотвору, зіставної лінгвістики, теорії та практики перекладу, а також під час укладання навчально-методичних матеріалів, словників і в дослідженнях із комп'ютерної лінгвістики та автоматичного опрацювання природної мови.

Структура дисертації є логічною та послідовною. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі авторка розглядає теоретико-методологічні засади дослідження мовленнєвої компресії, аналізує сучасні підходи до її трактування, уточнює поняттєво-категоріальний апарат роботи та обґрунтовує власну концепцію компресивної номінації в межах сучасної теорії номінації.

Другий розділ присвячено дослідженню лексичної компресії в українській, англійській та німецькій мовах. Авторка аналізує процеси абревіації, універбації та еліпсису, пропонує їх структурно-ономасіологічне моделювання й визначає особливості функціонування відповідних компресивних одиниць у досліджуваних мовах.

У третьому розділі здійснено аналіз синтаксичної компресії в українській, англійській та німецькій мовах, охарактеризовано її основні

моделі та прагматичний потенціал, а також визначено універсальні й мовноспецифічні закономірності реалізації компресивних синтаксичних конструкцій.

Попри безперечну наукову цінність дисертаційного дослідження, окремі його **положення мають дискусійний характер** і потребують додаткового пояснення.

1. Загалом структура дисертації є логічною, проте в окремих підрозділах спостерігаються певні відхилення від заявленої тематики. Так, у підрозділі 2.1 «Абревіація як універсальний процес компресії» (с. 74–78) значний обсяг тексту присвячено загальним питанням мовленнєвої компресії, класифікації номенів та характеристиці фразеологічних одиниць, тоді як безпосередній аналіз абревіатур розпочинається лише зі с. 79. Аналогічно, у підрозділі 3.3, присвяченому синтаксичній компресії, поряд із аналізом синтаксичних явищ розглядаються питання афіксації (с. 143), а також наведено класифікації, пов'язані зі словотвором (Таблиця 5). У зв'язку з цим виникає запитання, чи не було б доцільніше чіткіше розмежувати теоретичний матеріал і власне дослідницьку частину відповідно до предмета кожного підрозділу.

2. Певну дискусію викликає послідовність використання авторкою окремих базових термінів дослідження. Так, на с. 74 поняття «мовна компресія» та «мовленнєва компресія» вживаються через скісну ризик («мовна/мовленнєва компресія»), що може створювати враження їх взаємозамінності. Водночас упродовж дисертації авторка оперує поняттям «мовленнєва компресія» як самостійною науковою категорією. У зв'язку з цим виникає запитання: чи розмежовує авторка поняття "мовна компресія" і "мовленнєва компресія" у контексті класичного розмежування мови і мовлення, запровадженого ще Ф. де Соссюром, чи вважає їх синонімічними?

Крім того, додаткового уточнення потребує співвідношення понять «абревіація» та «універбація». На цій самій сторінці (с.м74) авторка зазначає, що *«від інших видів універбації абревіація відрізняється наявністю у структурі абревіатур матеріальних репрезентантів...»*, фактично розглядаючи абревіацію як різновид універбації. Водночас далі окремо

характеризується процес універбації та подається його визначення, зокрема: *«Не менш важливу роль у поповненні лексики індоєвропейських мов відіграє процес універбації...»*. Це створює враження переходу від родо-видових до координативних відношень між цими поняттями. У зв'язку з цим хотілося б почути пояснення авторки щодо ієрархії понять "універбація" та "абревіація" в запропонованій концепції та критеріїв їх розмежування.

3. Певну дискусію викликає місце еліпсису в загальній структурі дисертації. Авторка аналізує його у другому розділі, присвяченому лексичній компресії, тоді як третій розділ визначено як такий, що досліджує синтаксичну компресію. При цьому в підрозділі 2.3 еліпсис розглядається переважно крізь призму процесів субстантивації та інших лексико-синтаксичних трансформацій. Це спонукає до запитання: чи свідомо авторка не відносить еліпсис до різновидів синтаксичної компресії, а розглядає його як окремий лексико-синтаксичний механізм, і якщо так, то які критерії покладено в основу такого розмежування?

4. Авторка доходить висновку, що комплексні моделі мовленнєвої компресії відсутні в німецькій мові. Це положення викликає науковий інтерес, однак водночас потребує додаткової аргументації. Відомо, що саме німецька мова характеризується високою продуктивністю словоскладання та здатністю формувати складні композити, які нерідко репрезентують зміст, що в інших мовах передається словосполученням або навіть цілим реченням. У зв'язку з цим хотілося б почути позицію авторки щодо того, чи можуть такі композитні утворення розглядатися як прояв комплексної компресії, або ж вони принципово не відповідають запропонованим у дисертації критеріям виділення комплексних моделей. Саме уточнення цих критеріїв дозволило б ще переконливіше обґрунтувати сформульований висновок.

Висловлені зауваження та запитання мають переважно дискусійний характер і спрямовані на уточнення окремих положень дисертаційного дослідження. Вони не применшують наукової цінності виконаної роботи та не впливають на її загальну **позитивну оцінку**.

Загалом, дисертація Шистко Анни Олексіївни «Основи мовленнєвої компресії в слов'янському та германському лінгвальному просторі» є завершеним, самостійним і цілісним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретичному та методологічному рівнях. Отримані авторкою результати характеризуються належним ступенем наукової новизни, є достатньо обґрунтованими, мають вагоме теоретичне значення для розвитку сучасної теорії номінації, зіставного мовознавства, лексикології та словотвору, а також становлять практичний інтерес для подальших лінгвістичних досліджень і навчального процесу.

За актуальністю обраної теми, рівнем наукової новизни, обґрунтованістю основних положень і висновків, теоретичним та практичним значенням одержаних результатів дисертація «Основи мовленнєвої компресії в слов'янському та германському лінгвальному просторі» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Шистко Анна Олексіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за галуззю знань 03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 035 «Філологія».

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри
англійської філології та лінгводидактики Запорізького
національного університету

Ельдар ВЕРЕМЧУК

Проректор з наукової
роботи

Дмитро Ірикобаш